

Bediüzzaman'ın gözüyle Avrupacılık

Nurettin Tokdemir: “Sünûhat'ta ‘Rüyada Bir Hitabe'nin sonunda geçen ‘Diğer müsbet cereyan ise ki, dâhilden muvafık şeklini giyer. İsim gibi ‘delle alâ ma'nen fi nefsihi'dir. Hareketi kendinedir. Tebai haricedir. Lâzım-ı mezheb, mezheb olmadığından, belki muahez değil' cümlesini ve konu ile irtibatını açar mısınız?”

Rüyada Bir Hitabe, Bediüzzaman'ın ledün ilminin manevî penceresinden İslâm'ın ve İslâm âleminin mukadderatını tanımlayıp projelendirdiği sosyal bir keşfiyatı ihtiva eden bir konuşmasıdır. O konuşmada Bediüzzaman, Müslümanların mağlûbiyetinin sebeplerini, galibiyetinin önşartlarını ve zamanını, İslâm'ın günümüz medeniyetini hangi yönleriyle neden reddettiğini, İslâm medeniyetinin niteliğini, asrın başlarında Müslümanların uğradığı toplumsal musîbetlere ve mağlûbiyetlere kaderin neden fetva verdiğini, Müslümanlar olarak ihmal ettiğimiz önemli emirleri ve musibetlerin getirdiği mükâfatları selef-i salihinden ve her asrın manevî sahiplerinden oluşan bir münevver meclisin huzurunda veciz bir biçimde ifade ediyor.

Aynı hitabenin son kısmında ise; o hakikatli rüyayı gördüğü gecenin sabahında dünyevîlerin meclisine gittiğini ve orada kendisine yönelttikleri “Neden geldin geleli siyasete karışmıyorsun?” sorusuna: “Şeytanın ve siyasetin şerrinden Allah'a sığınırım” diyerek, İstanbul siyasetinin İspanyol hastalığı gibi bir hastalık olduğunu ve fikri hezeyanlaştırdığını ifade ediyor ve şöyle devam ediyor: “Biz müteharrik-i bizzat değiliz, bilvasıta müteharrikiz. Avrupa üflüyor, biz burada oynuyoruz.” 1 Yani biz, ülke siyasetini belirlerken bizzat kendi millî irademizle hareket etmiyoruz. Bir dış muharrikin, Avrupa'nın tahrikiyle ve üflemesiyle hareket ediyoruz. Sözlerinin devamında Bediüzzaman, Avrupa'nın bizi uyutarak kendi medeniyetini telkin ettiğini, biz ise ahlâkî değerlerimizi tahrip etmemiz dolayısıyla sağırlaştığımız için, onların telkin ettikleri fikirleri ülkemizde icra ettiğimizi ifade ediyor.

Devam ediyor Bediüzzaman: “Mademki menba Avrupa'dadır. Gelen cereyan ya menfî veya müsbettir.” Menfî cereyana kapılanların harf gibi başkasının/Avrupa'nın mânâsını gösterdiklerini, bütün hareketlerinin Avrupa hesabına geçtiğini ve kendi millî iradesinin hükümsüz bulunduğunu bildiren Bediüzzaman, bu bağlamda saflığın ve samimiyetin zaaf ve zilletten başka bir işe yaramadığını, böyle dehşetli zafiyetlerle

siyasetin, söz konusu hariç cereyanın kuvvetine akılsız bir âlet hükmüne geçtiğini bildiriyor.

Bediüzzaman, Avrupa'dan gelen cereyanın müsbet olması halinde ise, dâhilde muvafık şeklini giyeceğini ve hüsn-ü kabul göreceğini, çünkü müsbet cereyanın İslâm'ın özünde ve Müslüman'ın ruhunda bulunduğunu, her müspet şeyin İslâm'ın öz malı olduğunu, bu sebeple hariçten gelen müsbet fikirlerin Müslüman toplumun kimliğine zarar vermeyeceğini, böyle müspet fikirlerin haricin malı olmadığını, olsa olsa haricin dolaylı bir temsil hakkı bulunduğunu ifade ediyor. Nitekim Peygamber Efendimiz (asm) "Bilgi ve hikmet Müslüman'ın yitik malıdır. Onu nerede bulursa alır" buyuruyor. Bu hadis-i şerifin şerhi sadedinde Bediüzzaman, Hürriyete Hitap'ta şu tesbitlerde bulunuyor: "Ecnebiyede terakkiyat-ı medeniyeye yardım edecek noktaları (fünun ve sanayi gibi) maalmemnuniye alacağız..... Kesb-i medeniyette Japonlara iktida bize lâzımdır ki, onlar Avrupa'dan mehasin-i medeniyeti almakla beraber, her kavmin mâye-i bekası olan âdât-ı milliyelerini muhafaza ettiler. Bizim âdât-ı milliyemiz İslâmiyette neşvünema bulduğu için, iki cihetle sarılmak zaruridir." 2

Bediüzzaman'a göre Avrupa ikidir:

1- İsevîlik din-i hakikîsinden aldığı feyizle, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye nâfi san'atları ve adalet ve hakkaniyete hizmet eden fünunları takip eden Avrupa. Bediüzzaman bu birinci Avrupa'ya tokat vurmaz. Çünkü bu birinci Avrupa'nın sahip çıktığı değerlere, yani adalet, ahlâk, sanat, fen, terakkî, insan hak ve hukuku gibi değerlere 3 Kur'ân'ın itirazı yoktur. Esasen bu değerler Kur'ân'ın malıdır.

2- Felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiâtını mehâsin zannederek beşeri sefâhete ve dalâlete sevk eden bozulmuş Avrupa'dır ki, bu Avrupa Kur'ân medeniyeti ile barışık değildir. Bediüzzaman, "Sen sağ elinle sakîm ve dalâletli bir felsefeyi ve sol elinle sefih ve muzır bir medeniyeti tutup dâvâ edersin ki, 'Beşerin saadeti bu ikisiyledir.' Senin bu iki elin kırılınsın ve şu iki pis hediye senin başını yesin ve yiyecek!... Ey küfür ve küfrânı dağıtıp neşreden bedbaht ruh!... Ey beşerin nefsi-i emmâresi!... Ey sefahet ve dalâletle bozulmuş ve İsevî dininden uzaklaşmış Avrupa! Deccal gibi bir tek gözü taşıyan kör dehân ile ruh-u beşere bu cehennemî hâleti hediye ettin!" 4 cümleleriyle bütün tokadını Avrupa'nın bu yüzüne vurur.

Bediüzzaman fikirlerini veciz bir mecazla serdetmeye devam ediyor: "Lâzım-ı mezheb, mezheb olmadığından, belki muahez değil. Bahusus iki cihetle kuvveti, hariç cereyanın müsbet ve zaafına inzımam etse, harici kendine âlet-i lâyeş'ur edebilir."5

"Lâzım-ı mezheb" kavramını iki yönden ele alacağız:

1- Hakikî mânâsıyla.

2- Mecazi mânâsıyla.

Hakikî mânâsıyla lâzım-ı mezheb, bir mezhebin zorunlu olarak bağlı bulunduğu naslardır, âyet ve hadislerin açık hükümleridir, dinin içtihadı konu olmayan muhkematıdır. Meselâ beş vakit namaz, Ramazan ayında oruç tutmak, gücü yetenin hacca gitmesi dört mezhepte de farz hükümlerdir. Mezheplerin içtihatlarına ihtiyaç duymaksızın, dinin açık emirleridir. Bu emirler mezhep değil, dinin muhkematıdır. Mezhepler muhkemat konusunda içtihadı yetkili değildirler. Muhkemat her mezhepte aynıdır; değişmez. Bu sebeple lâzım-ı mezheb olan, yani mezhepleri zorunlu olarak kendine bağlayan Kur'ân'ın açık hükümleri mezhep değildirler.

Bu cümleyi bu çerçevede anlamamız gerekirse, bir medeniyet yolu olarak Avrupacılıktan maksat, mehasin-i medeniyet dediğimiz Kur'ân ile barışık olan bilgi ve hikmeti, fen ve tekniği almak murad ise eğer... Bunda bir sakınca yoktur. Bu güzeldir. Ama bu Avrupacılık yolu değildir. Çünkü mehasin-i medeniyet Batıdan da gelse o Kur'ân'ın malıdır. Bu durumda bu güzel cereyan Batıdan gelse bile, dâhilde Kur'ân ile barışık olduğundan, dâhili güçlendirir. Dâhil bu güçle, kendi hakikatlerinin ibrazı için harici kendisine şursuz bir alete dönüştürür. Yani dâhil hariç lehine çalışmaz; bilâkis harici kendi lehine kullanır.

Mecazi mânâsıyla ise lâzım-ı mezheb, bir mezhebin içtihatlarından olmadığı halde, zamanla yanlışlıkla o mezhebe mal edilmiş /o mezhebe yamanmış fikirlere/davranışlara denir. Bu da mezhep değildir ve mezhebi bağlamaz, mezhebi sorumlu kılmaz. Meselâ ıskat ve devir, her ne kadar bir Hanefi içtihadı gibi kabul edilse ve lâzım/zorunlu bir emir gibi uygulansa da, (lâzım-ı mezheb sayılsa da) mezhebin temel içtihatlarından değildir. Sonradan bazı fukahaca oruç fidyesine kıyasen ortaya atılmış; ama mesele ölüm, borçların düşürülmesi ve mağfiret umudu olunca kendisine zorunlu bir uygulama alanı buluvermiş; ve mezhebin zarurî bir içtihadı olup çıkmıştır. Yani zamanla lâzım-ı mezheb olmuştur. Oysa bu görüş ve uygulama, o mezhebin karakterini, kıyas anlayışını, içtihat kıymetini, fıkıh usûlünü temsil etmez. O mezhep bu içtihattan sorumlu tutulmaz.

Bu mânâ ile meselemize dönersek: Müsbet bir cereyan çerçevesinde Avrupa'dan, Batıdan veya Çin'den bilgi, hikmet ve mehasin-i medeniyet devşirme işi bir millî proje olabilir. Bunda bir sakınca yoktur. Ama bu hayırlı projeye bir takım mefsedet de karışır ve İslâm ahlâkına zarar veren bozuk fikir ve gelenekler zamanla lâzım-ı mezheb zannedilirse, yani Batı körü körüne taklit edilir ve bu taklit ilerlemenin lâzımı zannedilirse, bu rejim haline getirilirse, bir kanunî emir ile tamim edilirse, işte bu bir faciadır. Ama bu faciadan bizim temelde var olan doğru bilgi, hikmet ve

mehasin-i medeniyet arayışı projemiz sorumlu değildir. Meselâ şapka giymek, kılık kıyafette batıya uymak ilerleme projesinin lazımı olmadığı gibi, bir ilerleme projesi de değildir. Ama İslâm'ın edep ve ahlâkına zarar vermeden, fende ve bilimde, fabrikada ve sanayide Batıdan veya ileri ülkelerden örnekler devşirmek ilerliciliktir. Kur'ân'ın tasvip ettiği yol, bu yoldur.

DUÂ

Ey Âlim-i Hakim! Faydasız ilimden, zararlı bilgiden, lehviyattan, sehviyattan, seyyiattan, taksirattan, süfliyattan, malayaniyattan Sana sığınırım! İlmimi arttır! Gönlümü nuruna aç! Kalbimi hidayetinle dirilt! Bütün iman ehlini ilminle, hikmetinle, nurunla, hidayetinle müzeyyen kıl! Âmin!

Dipnotlar:

- 1- Divan-ı Harb-i Örfi ve Sünûhat, s. 117,
- 2- Divan-ı Harb-i Örfi, s. 79—80,
- 3- Asâ-yı Musa, s. 16,
- 4- Lem'alar, s. 119, 120.
- 5- Divan-ı Harb-i Örfi ve Sünûhat, s. 118.